

VIII.

Timusk lahkunud, tuli varsti kaks uut õppejõudu juurde, üks venelane, teine poolakas. Ka need asusid siiasamasse elama ja pidid õpilastega ühes lauas sööma. Venelane Slopašev oli suur ning tugev ja rääkis põrsevalt nagu tõrre põhjast. Jalad olid tüseda kehaga võrreldes lühikesed ning peened ja liikusid käies tippamisi, nagu ei suudaks nad pikemaid samme välja kannatada. Kübarat kandis härra Slopašev ikka pisut viltu ja kaunisti silmadele surutult või vastupidi — pisut kuklasse lükatult, aga mitte parajasti. Härra Slopašev nimelt ei armastanud kuldset keskteed ei kübara kandmises ega ka muus — söögis ja joogis ka mitte. Niisugune oli tema armastus.

Aga tema kaaslane ja pärasine lahutamatu sõber Voitinski armastas parajust, vähemalt mis puutus peakatte kandmisse. Igakord, kui ta oma sametise randiga õpetajamütsi pähe pani, mõõtis ta otsa eest kuidagi kämblaga, et müts oleks täpselt õieti ja määratud viisil pähe surutud. Ei mingit liialdust paremale ega pahemale, ette ega taha. Ka tema sammud olid lühikesed, aga mitte raske keha pärast, sest Voitinski keha oli ju nagu sukavarras, vaid nõtrade jalgade tõttu, mis seisid aina põlved koos, nagu kipuksid nad laiades pükstes lõdisema hakkama. Nägu kortsus ja kitsas nagu kitseljalg, suu vanainimeslikult kahvatu ja lõtv, paar nukrat tõntsi silma prillide taga. Nagu oma isiku soovitusseks alguses seljas sametkraega õpetajakuub, mida ehtis ülikoolimärk, aga selle asendas peagi paks pruun palitu, sest härra Voitinski kartis hirmsasti külma. Keskmise kasvuga, aga suure kõhnuse tõttu pikana näiv, tuletas ta ettepoole köökus seistes kangesti harakat meelde,

missuguse nimetusegi ta endale päris algusest kuni lõpuni. Tema kädisev ja piiksuv häälg tuletas meelde ennem lindu kui inimest. Härra Slopaševile pandi mitu nime, aga miski ei sobinud temale paremini kui Mesi-käpp. Selleks ta siis lõpuks jäigi. Tema ise oli Mesi-käpp, aga tema tuba oli karukoobas. Tema sai nimelt Ollino toa, kes asus Koovi asemele, kuna see läks üles Timuski tuppa. Voitinski asukoht pidi olema all suures toas, kust küüditati üks õpilane üles Siberisse, et saada uuele õpetajale säng vabaks.

Sellel kahe muulasest õpetaja paigutamisel otse- teed õpilaste keskele pidi olema direktori arvates kasvatuslik tähtsus. Oli nimelt käsk, et õpilased räägiksid isekeskis alati vene keelt, sest nõnda oli ülemuse nõue ja ka härra Maurus ise ütles, et mis esimese järgu õppeasutis see siis on, kui õpilased ei räägi isekeskis võõrast keelt. Võis ju ka saksa keelt kõnelda, mitte küll ametlikult, vaid muidu niisama, sest direktor ise rääkis võimalikult ikka saksa keelt. Aga nagu hiljem selgus, ei huvitanud juurdetulnukaid põrmugi see, mis keelt õpilased rääkisid isekeskis. Neil olid oma erihuvivid. Nemad armastasid üheskoos jalutamas käia ja nii kenasti läksid nad kahekesi kõrvuti, ühel kõht õieli ees, teisel vimmas selg tahapoole. Ja koju tulid nad ikka parimas tujus, mis aina paranes, kui nad olid mõni aeg peale seda vestelnud Slopaševi toas. Kui härra Voitinski ühel päeval Slopaševi juurest välja tuli, oli tema tuju sedavõrt ülev, et aina kippusid laulud peale. „Lalallallaa, lalallallaa!“ hüüdis ta iga natukese aja pärast mööda suurt tuba kõndides, nagu annaks ta mingisugusele nägematule laulukoorile tooni kätte. Varsti sattus ta poistele rääkima iseendast ja poolakatest, kinnitas, et ka Slopaševi soontes voolab poola verd ning et pooled venelased polegi venelased, vaid poolakad.

„Need on ülejooksikud, äraandjad, sest meie oleme võidetud rahvas, orjastatud rahvas,“ seletas ta ja matutas nõutult suud, vahtides kartlikult ringi. „Sellest ei tohi rääkida,“ ütles ta. „Teie, eestlased, ei tohi ka sellest rääkida, et olete orjastatud. Aga teil on kergem kui meil poolakatel. Teil pole õieti midagi viga, sest

teil pole keelt ega kultuuri, aga kus meie keel ja kultuur! Esimene Euroopas, esimene ilmas!" Jälle matsutas ta suud, nagu maitseks ta nõnda seda esimest kultuuri. „Teil polnud midagi, aga nüüd saate midagi, sest vene keel ja kultuur on ikkagi midagi. Teie oma keelega — see pole keel! Kuulan teid ja uskuge või mitte, aga just kui juudi sünaagoois. Mõnekümne aasta eest käisin ma seal, noor neiu viis, ilusam kui kõik naised ilmas. Nüüd pole enam niisuguseid tüdrukuid olemas, kusagil ei ole. Aga siis oli ja siis läksin sünaagoogi, sest mis ma muidu sinna oleksin pidanud minema. Tema oli ülal, mina all, nõnda seisime vastastikku. Sünaagoogis on ikka naised ülal ja mehed all, naised on Jehoovale lähemal. Ja kui ta nõnda ülalt minule otsa vaatas, siis kordasin tema nime — Lea, Lea, Lea... See on kõige ilusam nimi. Kuulake, misugune muusika: L-e-a!"

Pikkamisi häälaldas ta seda nime, venitades iga tähte ja matsutades oma peaaegu hambutut suud.

„Härra Voitinski, kas olete poissmees?“ küsis v. Elbe, Riias pärit sakslane, kel väikesed valged käed ja nii pikad sõrmed, et teda hakati hüüdma pikanäpumeheks, mis oli haavav niihästi temale kui ka härra Mauruse asutisele, sest siin anti ulualust küll igasugustele logarditele, mitte aga pikanäpumeestele.

„Kuidas nii?“ hüüdis Voitinski nagu haavunult. „Kes teile ütles, et mina olen poissmees?“

„Aga miks te siis selle juuditüdrukuga sünaagoogi läksite?“ küsis v. Elbe.

„Seep see ongi, seep see ongi,“ kordas Voitinski ja matsutas suud, nagu oleks seal mingi halb maik. „Least see hakkaski, ainult temast. Peale seda jättiski naine mu maha. Armastas, sellepärast jättis. Aga kui ta teaks, et ma siin olen, viiks ta mu silmapilk ära. Sest see koht ei kõlba minule, see alandab mind, Kas teate, kes mina olen? Pan!... Pa...an!“ Ta venitas seda sõna ja pani n'ile nagu terava tipu peale. „Pan! Panna! Kuis see kõlab! Aga teie ei mõista seda, sest teil pole kultuuri.“

„Kas minul ka ei ole?“ küsis v. Elbe ja pani oma

väikese valge käe vanamehe ette lauale, nagu oleks see mingisugune tõendus.

„Teie olete sakslane, eks?“ küsis Voitinski. „Oo, teil on! Olen Viinis käinud. Strauss ja Offenbach! Kui ta ise tuli, Strauss nimelt, viiul käes, nõnda, näete...“

Härra Voitinski tõusis toolilt, kergitas oma luisi, koltunud käsi ja liigutas oma nõtru jalgu, püüdes näidata, kuidas Strauss ilmunud estraadile ja kuidas ta siis mänginud. Tema nõrk hääl laulis mingisugust valssi. Poisid seisis poolringis tema ümber, vaatasid, kuulasid ja naersid.

„Teie naerate,“ ütles Voitinski ja istus uuesti. „Aga kui oleksite teda ennast kuulnud, siis poleks te naernud. Te oleksite ainult tantsinud, sest kõik tantsisid. Mine katsu naerda, kui kõik tantsivad. Ei, naer ei tule, ainult jalad hakkavad liikuma. Mina ajan teile muidugi naeru peale, sest mis olen mina! Mis on mees, kes armastab naist. Sest ühte ütlen ma teile, armsad lapsed... ja et ma lapsi armastan, on tõsi, kuigi mul omal lapsi ei ole. Aga see pole minu süü, vaid minu naine ei tahtnud, sest tema oli noor ja armastas tantsida. Aga kuis sa tantsid, kui laps on tulemas, sellepärast. Nii siis, armsad lapsed, pidage meeles, mis ma teile ütlen; armastage, keda armastate, aga ärge armastage juuti, sest juudil on kange veri. Temal on Jehoova ja selle prohvetite veri, kas kuulete? Jehoova ja prohvetid! Sest kui Leas poleks olnud Jehoova verd, kas oleksin mina siis siin. Ah, mäletan nii selgesti seda viimast suve Kaukasuses. Teate teie, mis on Kaukasus? Mäed, mäed otse taevani ja taevas igavene lumi, niisugune on Kaukasus. Elbrus ja Kasbek! Ja sealsamas inimene, see pisitilluke ritsikas, kuski orus, kuski mäeveerul või jõe kaldal. Vahutab, vulliseb, müriseb! Seal meie naisega suvitasime siis, kui oli viimane kord. Järve kaldal, puhtüksi, ainult kahekesi, mees ja naine. Ja tema võttis enese riidest lahti, mõistate, alasti, naine nimelt. Võttis alasti ja tahtis minna suplema. Päike kuumendas, aga vesi oli külm, külm, tuli otseteed jääst ja lumest, mis taevas. Naine

armastas seda külma, kui kuumendas päike. Mina mitte, mina istusin ja vaatasin. Karastab, ütles naine, jahutab, ütles ta. Pistis ühe jala sisse, pistis ainult suure varba otsa ja kiljatas. Pistis teise varbaotsa ja kiljatas uuesti. Olete teie, lapsed, kunagi kuulnud, kui noor naine kiljatab nõnda ja päike kuumendab? Ja kaugel on mäed, mäed! Kustki karjatas talle lind vastu. „Kuuled, lindki häälitseb, aga sina vaikid!“ ütles naine, nagu oleks tal mulle midagi ette heita. Ometi polnud tal mulle midagi ette heita, sest ma ju ainult istusin ja mõtlesin. Aga minu mõtet heitiski naine mulle ette, sest naise juures, kes on alasti, ei tohi ükski mees mõtelda — seda ei anna ükski naine mehele andeks. Ei anna! Minu naine ka ei annud, sest sellest silmapilgust peale hakkas ta end ehtima, aina ehtima, seni kui läks ja tänapäevani. Kui viimast korda teda nägin, küsis ta minult: „Kas nüüd oled õnnelik? Kas nüüd saad mõelda? ja nohiseda?“ Aga sel ajal ma veel ei nohisenud, see tuli hiljem. Muidugi, ma oleksin võinud ta politseiga tagasi tuua, kohuga, aga naist politseiga tuua on sama hea kui rebast raudadega püüda: jala närib otsast ja läheb, ise oma jala, jumala eest! Nii on naisega lugu, armsad lapsed.“

„Aga Lea? Kuhu jäi tema?“ küsis v. Elbe.

„Missugune Lea?“ küsis Voitinski arusaamatult vastu.

„Just praegu ise rääkisite.“

„Ih, ih, ih, ih, ih,“ naeris Voitinski ja hakkas läkastama. „Olete teie aga alles roheline! Lea see mu naine oligi. Või arvate, et oli mõni teine? Minul neljakümnesel, kui naine oli parajasti kakskümmend? Aga teie olete alles lapsed, mis teate teie naistest või armastusest! Naine, teate,“ matsutas Voitinski oma hambutut suud, nii et harvad hallid karvad lõuaotsas tudisesid, „armastus, mõistate, neid taipate alles siis, kui neid enam ei olegi. Ainult siis! Muidu inimene ei taipu. Aga kui tal enam ei ole, siis küll, siis just. Aga seda ütlen ma teile, lapsed, et uskuge keda usute, jah, uskuge ükskõik keda...“

Voitinski peatus ja matsutas suud, nagu oleks seal äkki lääge maik.

„Aga parem ei ütle ma teile midagi, sest mis ma ikka teile ütlen.“

„Rääkige, härra Voitinski, jutustage!“ mangusid poisid.

„Ei, ei, lapsi ei tohi enneaegu targaks teha,“ vastas Voitinski, „tarkusega pole veel keegi õnnelikuks saanud. Mina olin tark, mina olin parim matemaatik, kuldauraha gümnaasiumis, teine ülikoolis, pakuti professuuri, taheti komandeerida välismaale. Kiitusekirjad, aurahad, linnid — krahvidelt, vürstidelt, suurvürstidelt. Sõitsin ühega Berliini, Pariisi, Viini. Noh, ja nüüd! Kus ma nüüd olen? Kuhu ma jõudsin? Maale, kus pole keelt ega kultuuri! Nagu juudi sünagoogis!...“

Niisugune oli härra Voitinski elulugu tema oma sõnade järgi, kui ta oli „parajas tujus“. Aga oli tuju parajast ülevam, siis oli sõnu vähem ja suumatsutamist rohkem. Ütleb „Lea“ ja matsutab, nagu maiustaks väike laps; ütleb „naine“ ja matsutab jällegi, ütleb „Pariis“ ja matsutab; ütleb „Viini“; ikka matsutab; ütleb „Strauss“, aina matsutab ja katsub lõtvade kondiste kätega mingisuguseid liigutusi teha.

Seda kõike pidi Indrek lugematu hulk kordi kuulma ja nägema, sest muutunud olukorra tõttu asus ta ülalt siberist alla suurde tuppa härra Voitinski lähedusse. Muutus tuli sellest, et sissemakstud rahast jätkus ainult jõuludeni ja uueks sissemaksuks puudus võimalus. Muidugi, üks võimalus oli endise seisukorra alalhoidmiseks: direktorile valetada, et raha tuleb, ja küllap ta juba siis järgmise poolaasta lõpuni kannatab. Aga seda ainukest võimalust Indrek ei kasutanud, sest ka järgmise poolaasta lõpul ega hiljemgi polnud tal mingisugust lootust rahasaamiseks. Kirjutaja Maie oli talle teatava summa lubanud, aga nüüd ei andnud ta, põhjendades seda mehega, kes saanud kuidagi Indreku heaks jäetud summast teada. Kuipalju selles seletuses oli tõtt, kuipalju valet, seda ei saanud Indrek kunagi teada, aga üks oli kindel: raha polnud tal loota. Ainult

viis rubla saatis Maie ja sedagi verise südamega, nagu ta kirjutab, sest kui mees sellest teada saab — ja ta saab tingimata teada — siis lööb ta tema, Maie, vaese omaks.

Nõnda siis kutsus direktor ühel ilusal päeval Indreku oma juurde ja ütles:

„Uus semester on ammugi käes, aga teie ei too mulle raha. Kuhu jääb raha?“

„Mul ei ole,“ ütles Indrek.

„Millal saate?“

„Keegi lubas anda, aga nüüd ei anna,“ seletas Indrek.

„Kui ta lubas, siis võtnud temalt kohe ja toonud härra Mauruse kätte, tema oleks kirjutanud raamatusse. Raha ikka kohe, muuga on aega. Kes see keegi oli — sugulane või tuttav, mees või naine?“

„Naine,“ vastas Indrek.

„Mis?!“ hüüdis direktor. „Naine lubas teile raha ja selle lubadusega tulete teie härra Mauruse juure kooli? No ütelge nüüd ise, mis teeb härra Maurus naise lubadusega? Millal on naise lubadus midagi maksnud? Naiste käest peab ikka kõik kohe välja võtma, muidu ei saa neilt midagi, sest naised mõtlevad ikka ümber. Naine lubab ainult seks korraks, ainult seks, sest järgmine kord tahab ta ju jällegi midagi lubada. Aga mis me kaks vana lolli nüüd selle naise lubadusega teeme, kui meil pole raha? Kas siis sugugi ei saa?“

„Viis rubla ta saatis,“ ütles Indrek viimaks, kuna ta alguses mõtles sellegi maha salata.

„Mis?! Teil on viis rubla taskus ja teie ütlete, et teil pole raha!“ hüüdis viimaks direktor, ja Indrek ei saanud kuidagi aru, mõtles ta seda tõsiselt või heitis ta nalja. Ja kui Indrek oma viiese paberi temale ulatas, surus ta selle kägarasse pihku ning pistis käe püksitasku. Ise pöördus ta akna poole, piilus üle prillide välja ja lausus nagu endamisi: „warten Sie, warten Sie. Jah, pidage meeles, naisi ei või usaldada. Neilt peab kohe võtma, muidu oled ilma... Eks ole nõnda?“ pöördus ta Indreku poole.

„Jah, oleks ma kohe,“ kohmas Indrek vastu.

„Ikka kohe,“ kinnitas direktor ja lisas: „Aga mis nõu me siis nüüd leiame, mis te arvate?“

Indrek ei osanud midagi arvata.

„Kas härra Maurus peab naiste pärast oma kooli kinni panema või peate teie oma õppimise pooleli jätma? Pooleli selle naise pärast? Aga ega te ei valeta, räägite tõtt? Teil ikka on naine, kes lubas? Härra Maurus tahab tõtt teada, sest peasi on tõde. On ta vana või noor?“

Indrek nimetas Maie aastad.

„Siis on ta ju vana!“ hüüdis direktor. „Ja meie kaks lolli uskusime vana naist! Vana naist ei tohi kunagi uskuda, mitte kunagi. Oleks ta veel mõni aasta vanem, siis poleks ta meile seda viitki rubla saatnud. Nüüd saime vähemalt sellegi kätte. Ja et oleks kindel, siis kirjutame ta kohe raamatusse. Raamat pole naine, tema ei valeta. Pane sinna tõde sisse ja võta pärast nagu kulda. Iseasi, kui valetad raamatusse, siis valetab ka raamat. Ja kuis on selle naise nimi? Mai? Noh, siis kirjutamegi raamatusse: Maielt saadud viis rubla, et oleks täieline tõde.“

Nõnda rääkis direktor kirjutades. Ja kui ta oli Indrekule näidanud, et Maie viis rubla tööpoolest sisse kirjutatud, jätkas ta:

„Ja nüüd siis mõtleme, kas härra Maurus paneb oma kooli kinni või astute teie koolist välja. Sest härra Maurus peaks oma kooli kinni panema, kui iga õpilane tooks talle ainult viis rubla. Maurusel ei ole raha, temal ei ole midagi. See majagi pole tema oma, vaid tütre-ema pärandus. Ja härra Maurus pole tema hooldajagi. Mõistate? Pole oma ainukese lapse hool-dajagi. Nõnda! Niisuke on see naiste Wirtschaft. Tütar on rikas, aga isa on vaene, maksab temale üüri. Seegi võlgu! Muidugi, tütar ei jätaks oma isa ja tema poissa hädasse, sest tema on noor, noore südamega, aga tädi on vana. Nõnda siis elame oma naistega: härra Maurus omadega, teie omadega. Aga miks isa ei anna?“ küsis direktor äkki.

„Isal ei ole,“ vastas Indrek.

„Kuis ei ole?“ küsis direktor vastu. „Raamatus seisab: isal suur talu.“

„Aga see ei tee midagi sisse,“ seletas Indrek.

„Mis jutt see on, et suur talu ei tee midagi sisse.“

„Halvad aastad,“ kurtis Indrek ning lisas juurde: „Ja vanemad õed läksid mehele...“

„Jällegi need naised,“ ütles direktor vahele. „Nemad on igal pool.“

„Vanem vend võeti kroonu, mina tulin siia, kodus on ainult vana isa ja ema ning väiksed õed-vennad,“ rääkis Indrek edasi.

„See on teine asi,“ oli direktor nõus, avas raamatu uuesti ja lausus: „Warten, warten Sie.“

Ja raamatusse tähendas ta: „Tütred mehele, poeg kroonu, väiksed õed-vennad.“

„Mitu õde läks mehele?“ küsis ta.

„Kaks,“ vastas Indrek.

„Muidugi, kui kaks tütart mehele, siis muidugi,“ oli direktor nõus. „Tütred veavad talust välja, pojad sisse, sest kes naist muidu tahab, kui anna ikka midagi kaasa. Maksa peale. Nõnda et kodust siis loota ei ole?“

„Praegu mitte,“ ütles Indrek. „Aga kui suveni kuidagi läbi saaks, siis ma läheks ja teeniks,“ lisas ta juurde; omal löi süda värisema, nagu oleks kogu elu-õnn kaalul.

„Kuidas te teeniks?“ küsis direktor.

„Läheksin jällegi kirjutaja juure, tema kutsub mind tagasi.“

„Nii, nii, kirjutaja juure,“ lausus direktor, nagu ei lohutaks see teade teda põrmugi. „Suvi on alles kaugel ja seni kulub palju raha, väga palju raha. Aga mis oleks, kui te natuke mind aitaksite, nagu Kopfschneider või mõni teine? Kui astuksite pisut Kopfschneideri asemele, mõistate? Aga teil peavad siis kerged jalad ja kerge uni olema, sest muidu te öösel ei kuule, kui kell kõliseb. Härra Mauruse maja uktsel pole niipalju võtmeid, et kõik poisid ja koolmeistrid ise sisse pääseksid, kes öösel tulevad. Kuhu need võtmed kõik panna ja kuipalju neid siis ära kaoks! Terve

linn oleks varsti härra Mauruse maja võtmeid täis. Tuhvleid teil ei ole? Muidugi, mis nendega maal teha. Kõige parem: ööseks jätke omale sokid jalga, siis on pisut soem, kui lähete ust avama, sest kojast on ju külm: kannavad jalgega lund sisse. Ja kui ukse olete lukku keeranud, siis ikka järele katsuda, kas on tõesti lukus. Ikka järele katsuda! Ja siis uuesti asemele ning kohe magama, sest muidu võib mõni teine tulla ja teie ei saagi vahepeal magada, peate kohe jälle minema avama, sest et kell kõliseb uuesti. Nõnda et seda lätlast, seda Kopfschneideri poleks meil siis enam vaja, saame temast lahti. Ta ongi juba kolm aastat siin olnud, aga edasi ei jõua, parem las ta läheb sinna, kus ta edasi jõuab. Ja katsume oma jõuga läbi saada, ilma lätlast, see on parem. Ikka oma jõuga! Neid jääb veel niikuinii siia küllalt, ainult Kopfschneideri saadame minema.“

„Kas ma klassi ikka veel saan?“ küsis Indrek.

„Aga muidugi, klassi ikka, kuis siis ilma klassita,“ vastas direktor. „Ainult mõnikord, kui väga hädasti tarvis, kui kibedasti midagi vaja, kas kuhugi joosta või, siis, jah, siis ehk ei saa, muidu ikka. Ja mõnikord peab all suures toas olema, kui kedagi teist ei ole, sest ega tuba või tühjaks jääda: keegi võib tulla. Tuleb ja küsib härra Maurust ja, kui mind ei ole, siis olete teie minu asemel, võtate vastu, räägite temaga. Aga kui tuleb see ühesilmaga või see rõugearmidega, siis ei ole härra Maurus kunagi kodus, mõistate. Lihtsalt — pole kodus ja muud midagi. Läks välja ja pole veel tulnud. Kui küsivad, millal tuleb, siis: ei tea, sest härra Maurusel on palju tegemist, hirmus palju. See ühesilmaga tahab ainult raha, muud midagi. See on niisuke inemine, et tahab ainult raha. Ja see rõugearmiline — niisuke paks, ähib teine, jämeda ninaotsaga, pilusilmadega, teda tunnete kohe, niipea kui näete — see tahab ka ainult raha. Need mõlemad on niisukesed hullud, et tahavad härra Mauruselt ainult raha. Härra Maurus ütleb küll, et temal ei ole, sest poisid ei too, kui nende õed lähvad mehele, aga nemad tahavad ikka. Teie ei too, Kopfschneider ei too, Schneider ei too, ükski

ei too, aga süüa tahavad igapäev ja tunnis käia ka. Need kaks — see ühesilmaga ja rõugearmiline — ei hooli sellest, neil pole muud kui anna aga; härra Maurus andku, võtku kust tahes. Pane või kool kinni, jäta koolmeistrid palgata, tee eesti rahvas õnnetuks. Ja seda nad oleksidki juba teinud, sest nemad ei hooli armsast eesti rahvast; aga nad ei saa: maja pole ju minu ja kuis sa hakkad härra Mauruse võlgade pärast võõrast maja müüma. Seda nad teavad ja sellepärast nad kiusavadki vana härra Maurust. Ja teie peate tänasest peale teda kaitsma. Ning kui see ühesilmaga hakkab oma naisest ja lastest rääkima, siis ärge uskuge, sest tema on vanapoiss ja raha pole tal sugugi tarvis. Vanapoiss ja kolme maja omanik, niisuke on ta. Ja vaadake, misuke lott tal lõua all. Kas härra Maurusel on ka lott lõua all või on tema poistel? Miks siis peame meie sellele lotimehele raha andma? Ja kui tuleb see rõugearmiline, siis tema on ikka närus — see on tema kavalus. Kodus pidutseb ja müüb silku ning soola, heeringaid ja nahka, aga raha tahtma tuleb närus. Niisuke on tema. Nii et nüüd teate, mis nende kahega teha: pole kodus, muud midagi. Tahavad nad oodata, andke tool alla ja andke mulle salaja teada, sest muidu ei või, härra Maurus peab ikka teadma, kes tema majas ootab. Muidu oleme meie mõlemad valelikud, aga härra Maurus ei valeta ja tema majas ei valetata, mõistate. Ja kui samal ajal, kus see või teine ootab, tuleb keegi, kes tahab härra Maurusele raha tuua — see on ju kohe näha, kui keegi tuleb rahaga — jah, kui tulakse rahaga — muidugi harva, aga ikkagi võib juhtuda, selleks räägingi ma — nojah, kui tuleb keegi raha moodi inemine, siis saatke ta kohe üles või, kui ei saa, sest ühesilmaga näeb — ja pidage meeles, sest pole ühti, et üks silm, sellega näeb ta paremini kui mõni oma kahega — nii et, kui see näeb, siis paluge see rahatooja oodata: istuge, olge lahked! Ja jällegi salaja minu juure, et — vist rahaga, vist tahab tuua, ja küll juba härra Maurus siis teab, mis teha. Aga võib ka nõnda, et saadate üles ja ütlete selle ühesilmalisele: läks proua Malmbergi juure, te teate ju. Või: sel oli

preili juure asja, kübarad või kleidid, ei tea. Nõnda võite öelda. Nüüd te teate: need kaks on kõige hädaohtlikumad. Kui vaja, küsige härra Ollinolt, aga küsige ikka nõnda, et see ühesilmaga ise kuuleb. Küsige nõnda: „Kas härra Maurus on kodus?“ ja küll juba Ollino siis teab, mis vastata, kui ta näeb seda rõugearmilist või ühte silma. Tähendab, ülalt tulete alla, Kopfschneideri asemele. Selle peab härra Maurus enne minema saatma. Aga ta ei taha minna, mitte ei taha, oo, lätlane ei taha!“

„Kui Kopfschneider peab minu pärast minema, las siis parem lähen mina,“ ütles Indrek.

„Ei, ei, mitte teie!“ hüüdis direktor. „Lätlane peab minema, sest tema ei oska nende kahega rääkida, mitte ei oska. Aga nendega peab oskama. Teil on nii aus nägu ja ausad silmad, teid nad usuvad, usuvad mitu korda ja nõnda oleme nendest kohe lahti: nad lähvad ära, kui ütlete, et härra Maurust ei ole. Aga lätlast nad ei usu, enam ei usu, lätlane on enda valelikuks teinud. Aga teie tehke nõnda: kui teie ütlete, et härra Maurust pole kodus, ja kui ta siis kogemata ometi on, siis seletage: proua Malmberg ütles, et ei ole. Või veel parem: preili ütles. Nõnda olete teie süüst lahti. Nõnda usuvad nad teid edasi ja, kui nad usuvad, siis nad lähevad, sest inemine läheb ikka, kui ta usub: võtab oma voodi ja kõnnib ja meie oleme temast lahti. Mõnikord, kui nad lähevad hoopis hulluks ning tulevad ühekorraga ja istuvad, siis võiks joosta vastu sillale ja seal oodata, sest härra Maurus tuleb ikka üle silla. Aga mitte üle serva alla vaadata, sest siis ajab kardavoi minema, arvab, et võib-olla tahate ennast uputada, otsite kohta. Muidugi, paar korda võib, sest iga kõrralik ja aus inemine võib paar korda vette vaadata, seda ei või keegi keelata. Nõnda et ikka edasi-tagasi, mitte seista, sest siis hakkab külm ja, mis inemine see on, kes seisab sillal või silla juures! Ja kui siis härra Maurus tuleb, siis kohe öelda, mitte mööda lasta, ning küll tema juba siis teab, kust ja mis uksest. Nüüd on teil kõik selge... Warten Sie, warten Sie! Jah, lätlane peab minema, nüüd peab ta minema. Sest mis

tast hoida, kui ta raha ei maksa. Härra Maurusel pole ometi läti kool, vaid puht eesti kool, eesti keel ja meel. Sellepärast ei võigi sakslased ja venelased härra Maurust kannatada, paneksid ta poeukse kohe kinni. Sakslased tingimata kohe! Ja venelased ka, sest nemad ei kannata eestlast, ei armasta. Ükski ei armasta eestlast, eestlane isegi ei armasta. Venelane armastab venelast, sakslane sakslast, lätlanegi armastab pisut lätlast, aga eestlane eestlast ei armasta, tema armastab venelast ja sakslast — niisuke on eestlane. Aga eestlane peab eestlast armastama, nagu armastab teda härra Maurus. Muulane toob küll raha, aga teda härra Maurus ei armasta, teda mitte. Muulane on raha pärast. Sest muulane on laisk või muidu koolist välja visatud, ja kuhu ta siis läheb? Tuleb härra Mauruse juure ja toob kaudu maalt raha. Aga mitte teda armastada, sest muulane on petis ja valelik, õpetab ka meie poisid härra Maurust petma ja temale valetama, sest eestlane armastab õppida. Oo, eestlane õpib!... Nõnda jah, lätlane läheb ja asja võtavad eestlased oma kätte. Ja kui meie kaks eesti meest selle asja oma kätte võtame, siis peab ta minema. Aga täna lähete veel üles magama, täna veel..."

IX.

Viimaks ometi pääses Indrek peale mitmekordset tagasikutsumist, küll lävelt, küll isegi poolelt trepilt, sest ikka tuli direktoril midagi tähtsat meelde, mida pidi kohe ütlema.

Nõnda sai Indrekust täieõigusliku õpilase asemel midagi ebamäärast, mis oli nagu õpilane, aga samal ajal ka teener, jooksupoiss, kokapoiss, uksehoidja. Ülalt Siberist asus ta alla suurde tuppa ühes oma puukastiga, mille paigutas eesriide taha seina äärde. Kopfschneider pidi temale ruumi andma ja jäädavalt lahkuma. Kas ta seda Indrekule süüks pani, seda ei saanud see kunagi teada, aga nagu Kopfschneider oli kord aidanud tema kasti sisse kanda, nõnda aitas tema nüüd Kopfschneideri oma voorimehele viia. Sinnasamasse asus ka Kopfschneider ise ja, nagu Indrekule paistis, väga kurva südamega, peaaegu pisarad silmas. Suu tegi tal mingisuguseid tummi liigutusi, mida Indrek polnud seal kunagi enne näinud.

Indreku voodi oli härra Voitinski omaga otsapidi vastastikku, mõlemad alumisel korral ehk, nagu siin öeldi, beletaažis. Nende peal, sängid jalgupidi alumiste voodite sammaste aukudes, asusid Vainukägu ja Sikk.

Vainukägu oli kena pikk poiss — valge, rõõsa näoga, lauk pahemal silmal, mis oli õieti kui uhkus ja toredus keelatud, sest „ausal ja kõrralikul“ koolipoisil pidi olema kas üsna nudi pea või tema juuksed pidid seisma harjasena püsti. Pluus sinakas-mustast kodukalevist, samasugused püksid, mida ta käis öösiti pesukojas triikimas — triipe sisse löömas. Aga sellega oli niisugune imelik lugu, et tema ei seisnud kuidagi jala

peal, vaid andis seal ikka ruumi küljeõmblusele, nagu oleks see tähtsam kui tema. Sellepärast pidi Vainukägu käed alatasa püksitaskuis hoidma, et triibu ja õmbluse vahelisi asju õiendada. Niisugused imelikud püksid olid need. Muidugi, igapäevases elus saadi nõnda ilusasti läbi, aga hoopis keerulisemaks muutus asi pidulikkudel ja pühalikkudel silmapilkudel. Sest kuis sa seisad, näiteks, käed taskuis, kui tahad teistele uut testamenti ette lugeda või lauluraamatust ette laulda! Ja seda Vainukägu tahtis, eriti laupäevaõhtuti, sest tema vanemate ja ka tema enda palavam soov oli saada kord pastoriks, vähemalt köstriksi. Viimase elukutse unistus ta õieti siia oli toonudki. Isa oli nimelt kodu ajalehest lugenud härra Mauruse kuulutust, et tema esimese järgu õppeasutises valmistatakse ette kõigile ametitele, nõnda siis muidugi ka köstriametile, ja sellepärast töigi ta poja siia, et tast saaks inimene, kes laulab ja mängib kogudusele. Seda laulmist see Vainukägu nüüd laupäevaõhtuti siin harjutaski.

Härra Voitinski peal asuv Sikk oli pisut teist tõugu mees. Temal olid pehmed, valged juuksed ja oma tüseda kogu kohta haruldaselt peenike hääl, sellepärast hakati teda Roosiks hüüdma. Tema pani rohkem rõhku saabastele kui pükstele. Eriti lihvis ta saapakandu, et need läigiksid, isegi tundide vahel käis ta neid alltoas riide taga harjamas. Selle kohta öeldi: „Roosi poleerib siku sõrgu“ ja püüti neid, maksku, mis maksab, määrida, et tuleks uus poleerimine, mis sünnitab nalja. Aga Siku „sõrgade“ määrimine võis kalliks maksma minna, sest Roosi austas peale läikivate kontsade ainult jõudu ja seda, mis jõuga tehakse. Võimlemisel huvitas teda peasjalikult pommidetõstmine käte ja jalgadega, püsti, kükakil ja selili. Ikka harjutas ta oma lihaseid, olgu klassis, magamistoas, koridoris või väljas: tõstis toole, laudu ja inimesi, tegi kehalisi harjutusi põrandal, toolidel, laudadel, vooditel, redelipulkadel, ühesõnaga igal pool, kus võis tõsta, rippuda, balansseerida. Sagedasti võis teda näha möödä tuba käimas, üks käsi kangelt kõverasse tõmmatud,

kuna teise käe rusikas kõverdatud käe muskleid tagus. Või ta ajas endal rinna ette õieli ja trummeldas kahe rusikaga oma rinnalihaseid, neid lootes nõnda teha tugevamaks ja vastupanevamaks. „Sikk pinnib“, ütlesid teised. Ikka seadis ta kusagil kahte tooli või teisi asju kõrvuti parajasse kaugusse, et nende vahel „pumbata“ — kätele toetudes end üles tõsta ja alla lasta. Sikk aina „sikutas“, nagu mõned naljatasid, isegi siis, kui Vainukägu suure häälega luges uut testamenti või laulis lauluraamatust.

Niisugused olid Indreku lähemd naabrid. Kõrvaltubades siinsamas, asus nii-öelda kogu asutise au ja uhkus — kõige jõukamad ja nimekamad õpilased. Siin oli saksa kolonist Bessaraabiast, nimega Müller — väike, kõhetu, kahvatu, pruunide silmadega, ruugete juustega, halli pluusiga. Temas polnud pealt näha midagi erilist, aga ta võis hobusena hirnuda, ja seda nii valjusti, et kogu asutis imestas tema oskust ja võimist. Nii kõhetu keha ja nii suur ning loomalik hääl!

Mülleri all magas eestlane Vutt, vallatu logard, aastat viisteist, kuusteist vana, mitmest koolist juba läbi käinud. Teda poleks ehk keegi eriliselt tähele pannud, sest temasuguseid logardeid oli ju siin küllalt, aga temal oli imelik harjumus ja see oli ainult temal. Ikka asutas ta enda seisma või istuma mõne suurema ja tugevama poisi kõrvale, võttis ettevaatlikult selle pahema käe, varsti tema pahema käe pisikese sõrme — nimelt just pahema — ja nokitses selle küüne kallal, kuna ta samal ajal oma keeleotsa pani alumise huule ja hammaste vahele, et teda seal tasapisi liigutada.

Samas toas magas veel Laane, tugev härja peaga, madala otsaesisega maapoiss, kel lühike, jäme kael, mis kõrgete õlgade vahele peaaegu ära kadus. Teda võis igaiüks tonkida, ilma et ta vastu hakkas, sest tema ütles teise kohta ikka: „Mis tühjast ka lüüa saab“ ja laskis tal karistamatult minna, liigutas ainult oma pikki kõveraid käsi, nagu oleksid need võetud mõnelt gorillalt ja tema laia vimmas piha külge pandud. Samuti võõrana tundusid ka tema lühidavõitu jalad, mis hoidsid põlved ettepoole kõnksus ja varbad otstega sisse-

poole. Samm tippiv, sibav ja ikka kipub üks jalg astudes nagu teise varbaid tallama. Aga kunagi ei sünni see, sest tema peaaegu linaõiesinised pilusilmad seisavad korratute kulmude all käies alati maateral ja kogu tema laias, nurgelises tugevalõuapärälises ja suuresuulises näos püsib nagu süvenenud või keskendunud tähelepanu. Ainult harva vilksatab pilk kõrvale ja siis on ta ikka põiklev, häbelik või salalik. Enamasti on Laanel ikka mõni raamat käes, mõni selline, mille sisust ta veel jagu ei saa. Ja et ta on alles kolmandas klassis, siis armastab ta eriliselt algebra ülesannete kogu, sest see õppeaine algab alles neljandas. Teda võib kõik, mis on arusaamatu, sest arusaamatu sest teeb ta saladuslikkuse, mis tekitab aukartuse, peaaegu hirmu. Keeltest võib teda kõige rohkem ladina keel. Juba esimesel parajal juhul küsis ta Indrekult:

„Tead sa, kuis on varas ladinakeeli?“

„Kuis nii?“ küsis Indrek arusaamatuses vastu.

„Tähendab, seda sa veel ei tea,“ naeratas Laane häbelikult või kavalalt.

„Ei tea,“ kinnitas Indrek. „Aga mis siis sest?“ küsis ta.

„Kas siis ladina keeles varast ei olegi?“ küsis Laane vastu.

„Aga mis siis sest?“ küsis Indrek uuesti.

„Ei midagi!“ ütles Laane. „Näe, mina tean seda,“ lisas ta uhkustavalt juurde ja tahtis veel midagi öelda, aga teda segas Vutt, kes üsna süütult küsis:

„Aga kuidas on täi ladinakeeli?“

„Mis?!“ hüüdis Laane nagu ehmunult vastu ja katkestas jutu.

„Tähendab, seda sa ei tea,“ ütles Vutt. „Aga seda peaksid sa teadma, sest selle sõna õpetab vana Gorilla oma poegadele kõigis keeltes kõige enne kätte.“

„Ära sõima,“ ütles Laane.

„Kuis ma siis sõiman,“ vaidles Vutt vastu, „täitand gorilla sa ju oledki. Iseasi, kui ma oleks öelnud spiritist, see on sinu sõimunimi.“

„Kuule, ma annan sulle ühe,“ ähvardas Laane.

„Ära anna, ronivad isegi teistele peale,“ vastas Vutt, kes peale Laane lahkumist seletas Indrekule: „Pane sa tähele: kui leiad mõne hallivatimehe, siis tea, see on sellelt. Tappa neid ei tohi, sest need on nagu prussakad; niipea kui hakkad tapma või põletama, ronivad hullemini kallale. Tulevad karjas! Aga pane ilusasti õrnalt ja elavalt peremehe juure tagasi, siis enam ei tule, ei roni.“

Aga hiljem õppis Indrek omal kehal tundma, et tee, mis tahad, ikka ronivad ja mitte ainult Gorillalt, vaid ka Harakalt, sest ka tema kasvatas neid. Ühel olid ainult suuremad ja tumedamad, teisel väiksemad ja valgemed, midagi linaluu taolist.

„Suurest mustusest,“ öeldi esimese kohta.

„Suurest vaevast,“ arvati teisest.

Laane peal magas venelane-tatarlane Kaasanist — väike, kollasenaahaga, juuksed kui nõgi. Suur suitsetaja ja suitsuallaneelaja, mille tõttu rinnad rõgisesid tal hullemini kui vanahärra Voitinskil. Tarvitas morfiumi ja jutustas, kus vähegi võimalik, kodulinna ööurgastest, mille rõvedaid lugusid oli tal lõpmatult, nagu mõtleks ta neid ise igapäev uuesti välja. Seisis või istus kuski pimedas nurgas, silmis rasvane läige, poisid summas ümber, sest kuulajatest polnud Bažkirtsevil kunagi puudu.

Järgmises lahedas toas asusid v. Elbe Riiast, nagu juba tähendatud, krahv Mannheim Piiterist, vürst Bebutov Tifliisist, pan Hodkevitš Warssavist ja inglane King Moskvast, vabrikandi poeg. Need kõik olid tähtsad mehed, nii tähtsad, et magasid ainult beletaažis. Sest kuis sa paned krahvi vürsti või vürsti krahvi peale. Ka pan ei sobinud ühelegi teisele alla ega peale. Kõige leplikum oleks ehk olnud inglane, sest tema oli ikka nii viisakas ja tagasihoidlik, et temast võis oodata vastutulelikkuses kõike. Samuti oleks ehk ka krahviga hakkama saanud, sest tema elas siin esimese järgu õppeasutises nagu mõni lind võhivõoras ümbruses. Kuipalju või mida ta enne oli õppinud, seda ei saanud temalt vististi keegi teada; siin aga ei huvitanud teda nähtavasti miski muu peale tema bala-

laika. Ikka istus ta kuski kõveras, jalg põlvel, ja plõnitas. „Mängib kui kurat“, ütlesid poisid ja kogunesid tema ümber; tulid isegi Baškirtsevi nigelate lugude juurest ära, et balalaikat kuulata. Indrekut valdas ikka millegi pärast nukrus, kui ta kuulis krahvi mängu või nägi tema pruune silmi, millesse nii hea vaadata. Temale jäigi kauaks ajaks kujutlusse, et krahvil on ikka niisugused ilusad silmad ja ta mängib nii hästi balalaikat, et kõik tulevad teda kuulama. Aga see kõik poleks suutnud krahvi nime ja mälestust unustusest päästa peale tema lahkumist (sest tema ei jäänud kauaks siia), kui ta poleks toonud asutisele oma ainukest laulu, mille viis oli soolole määratud esimesel poolel kurb ja unistav, teisel poolel aga, kus laulis koor kaasa, otse pühalikult kaebav. Sõnad kõlalsid nõnda:

„Ükskord popil oli peni,
Keda armastas.
Peni õgis rasvatüki,
Popp ta uinutas.

Koor: Ja maha mattis ta,
Haud kirjatähega,
Et — ükskord popil oli peni jne. jne.

See laul hakkas esimesest korrast kohe kõigile külge ja seda rahvuse peale vaatamata. Isegi härra Slopaševit kuuldi teda mõnikord kaasa õrisevat. Voitinski aga matsutas seda laulu kuuldes oma koltunud suud ja kordas:

„Oi neid lollpäid! Oi neid ogaraid! Oi neid idioote!“

Need olid tema sõnad ja nende sõnade pärast ei saanud ta mitte kaasa laulda. Aga naerda ta võis lauljaid kuulates, naerda küll. Naerda ja sõimata! Tema sõimu ei pannud keegi aga tähele, sest lõpmatut laulukest lauldi veel siiski, kui Voitinski kõrvad olid juba ammu igaveseks kurdid ja tema suu mulda täis. Võimalik, et see laul eluea poolest mattis isegi krahvi, oma tooja, sest kunst on ju pikk, inimese elu lühike. Aga selle kohta polnud teateid, sest krahvist kuuldi

peale tema lahkumist sama vähe kui enne tema tulekutki.

Voitinski kõrval oli veel inglane King, kes ei laulnud kunagi popi armsast koerast! Aga temast polnud seda imeks panna, sest tema ei laulnud üldse mitte. Emake loodus oli temale andnud saleda ja painduva, peaaegu neitsiliku keha ja nii õrna ja sulava hääle, et iga tema sõna kostis peaaegu muusikana. Aga kuis siis veel laulda, kui sa rääkides teed niikuinii kogu päeva muusikat! Ehk olgu siis, et oleks võinud laulda üksinda. Aga seda polnud üldse võimalik, kui lauldi popi armsamast, sest temast pidi tingimata igamees kaasa laulma. Kuid krahvi balalaika hakkas inglase meeltesse kinni. Hea meelega sidus ta selle mängides midagi värvikat omale pähe, võttis midagi laia ja lehvivat ümber ja hakkas tantsima.

„Ilus Helena tantsib,“ ütles Elbe siis. Aga pan Hodkevitš surus oma valge lõua vastu rinda ja ütles põriseva häälega midagi, mis pidi Elbe sõnade mõju vähendama. See oli tema harilik võte. Ükskõik millest keegi kiitvalt rääkima hakkas, ikka oli temal näoilme, mis pidi tähendama: pole viga, aga tuleksite meie juure Warssavi, küllap seal alles näeksite. Ikka käis ta käed püksitaskuis ja ei võtnud neid sealt klassis lauaski istudes. Kogu teenijaskond oli tema keeles „inimesed“, teised aga „härased“. Inimeseks nimetas ta ka Indrekut juba teisel, kolmandal päeval, kui ta tahtis, et see läheks talle poest midagi tooma. Aga kui Indrek tema käsust väljagi ei teinud, siis kordas ta seda tal otse silma all, nii et enam kahtlust polnud, keda „inimesega“ tähendati.

„Kes on teie inimene?“ küsis Indrek vihast väri-seval häälel.

„Mis te siis olete?“ vastas poolakas kõrgilt. „Olete ju sedasama, mis oli lätlane — jooksupoiss, käskjalg, teener.“

Õieti ei saanud ta veel viimast sõna lõpetadagi, kui juba Indrek talle rusikaga lõua alla andis, mis polnud seekord vastu rindu surutud. Sellele järgnes rusikavõitlus, mis jäi otsustamata, sest teised lahutasid

neid enneaegu. Poolakas tahtis direktorile kaebama minna, aga teised ei lasknud.

„Seltsimeeste asi, seltsimehed ise ka õiendavad,“ ütles vürst.

„Tema pole minu seltsimees,“ ütles Hodkevits Indreku kohta.

„Kuidas ei ole,“ vastas talle vürst. „Ise peate temaga rusikavõitlust ja ikka veel pole seltsimees.“

„Õige,“ arvas ka krahv, „kui võtsite tema väljakutse vastu, siis on seltsimees; vastasel korral oleksite pidanud kohe direktori juurde minema. Nii on kord ja kohus.“

Nõudis aega, enne kui pan selle loogika omaks võttis ja Indrekule käe andis.

„Kui tahate, nüüd lähen toon teile, mis vaja“ ütles Indrek siis.

„Ää ole loll!“ hüüdis Sikk eesti keeli vahele ja katsus oma lihaseid käsivarrel.

Aga Indrek oli ometi loll ja läks. Ainult ühte kahetses ta minnes: et tal polnud oma venna Andrese jõudu ja rusikaid. Aga sest ajast peale hakkas ta ühes nii mõnegi teisega ka oma rusikate ja lihaste eest hoolitsema, kuna ta tänini oli seda pidanud tühiseks asjaks.

Ometi oli direktorile sellest kակlusest teatatud ja ta ütles Indrekule:

„See oli hea, et te talle andsite. Ärge jätke, teie olete siin minu asemik. Meil on puhteesti kool, mis on poolakal siin ütlemist. Aga ärge kõiki nõnda peksma hakake, peksate mul viimaks kooli tühjaks. Läheb kõla välja, et härra Maurusel on seal alltoas üks niisuke pikk ja kange, kes muud ei teegi kui peksab. Maal külas õppinud teine kaklema ja nüüd kakleb ka härra Mauruse esimese järgu koolis edasi. Kakles Tigapuuga, kakles Hodkevitsiga ja nüüd ei teagi, kelle käes kord.“

„Ma pole külas kunagi kakelnud,“ püüdis Indrek end kaitsta.

„Härra Maurus teab, teab,“ oli direktor nõus. „aga ma ütlen, et nõnda võidakse rääkida. Ja mis võib

härra Maurus sinna parata, kui inemised nõnda räägivad, kui tõuseb kõla, et seal on üks pikk, kes kakleb. Öeldakse: on küll esimese järgu õppeasutus, aga üks pikk aina vehkleb seal rusikatega. Ja oleksid veel mõne sakslasega, aga äkki poolakaga. Mis on teil poolakaga tegemist? Sakslane, see on teine asi, temaga oleme juba seitsesada aastat nokkapidi koos. No ütelge nüüd ise, mis on teil poolakaga asja?”

„Ta söimas mind,“ ütles Indrek.

„Las poolakas söimab, mis sa tast sellepärast peksma hakkad. Venelane peksab teda muidugi. Sakslane peksab meid, venelane poolakat ja kui meie ise ka üksteist peksma hakkame, mis siis sakslane ja venelane hakkavad tegema! Ja venelast ei pea teie ka peksma, sest venelane paneb siis mu kooli kinni. Venelane paneb kohe härra Mauruse kooli kinni, kui me hakkame teda peksma.“

Niisugune oli direktori arvamus ja niisugused olid need inemised, kelle naabruses Indrek nüüd pidi elama. Need olid suurel määral eesõigustatud inemised, kui mitte just vormiliselt, siis vähemalt tegelikult, ja sellepärast oli nendega sekeldamist päeval kui ka öösi.

Esimesed paar nädalat kulusid Indrekul uues ametis peaaegu uneta. Kartes, et ta ehk magades kella ei kuule, ei julgenud ta õieti uinudagi. Ehk kuigi uinus, helises kuulmeis ka siis, kui uksekell seisis päris vakka ja kui ukse taga polnud muud kui raksuv külm ja jalge all karjuv lumi.

Magamist takistas siin ka veel üks teine põhjus. Härrade Slopaševi ja Voitinski lõbus elu võttis aina hoogu. Seltsimehelikust jutungist ja naerust sai sagedasti laul: Slopašev mõmises kui karu ja Voitinski piiksus linnukesena. Poisid tegid neil ukse taga kassikontserti: krahv mängis balalaikat, Vainukägu laulis „Võta nüüd Issandat“, Hodkevits surus lõua vastu rinda ja mõrises, Sikk tegi luuavarreotsaga kriiditatud põrandal trummipõrinat, Müller hirnus, teised karjusid kooris midagi vahele. See kõik oli võimalik sellepärast, et direktorit polnud õhtuti peaaegu kunagi ko-

du ja Ollino puudus väga sagedasti. Kord, kui Slopašev sellest mürast tüdines, tuli ta poisse vaigistama. Aga enne ukseavamist põgenesid kõik, laua äärde jäid ainult Indrek ja Elbe.

„Kes siin karjus? Mis kisa see oli?“ päris Slopašev.

„Kus? Millal?“ küsis Elbe üllatatult vastu.

„Aga siinsamas, minu toa ukse taga,“ seletas Slopašev.

„Meie olime kogu aeg siin ja lugesime, aga pole midagi kuulnud,“ ütles Elbe. „Teil kumisevad ehk kõrvad, härra õpetaja.“

„Ivan Vassiljevitsš, Ivan Vassiljevitsš!“ hüüdis Slopašev oma kaaslast ja, kui see uksele ilmus, ütles ta temale: „Kuulake, mis nad räägivad. Nemad ütlevad, et siin pole keegi karjunud. Aga te ju kuulsite ometi selgesti, mis?“

„Üsna selgesti, päris selgesti, Issand halasta!“ kädistas Voitinski. „Luiskate, mu härrad, luiskate, jumala eest!“ lisas ta viisakalt juurde, sest alkohol tegi ta ikka viisakaks.

„Luiskate, jumala eest, mu härrad!“ kinnitas ka Slopašev.

„Jumala eest, ei luiska, ajas Elbe vastu. „Kui tahate, löön risti ette, et ei luiska. Olen küll luterlane, aga löön siiski risti ette, kui härrad muidu ei usu.“

Ja ta hakkaski omale risti ette laduma.

„Ükskõik, usume, usume!“ karjusid Voitinski ja Slopašev korraga, „ainult jätke see püha ristike vastu ööd rahule.“

Õpetajad läksid oma tuppa ja poisid tõttasid ukse taha kuulama.

„Kas teil on seda juhtunud, et kuulete, kui midagi kuulda ei ole?“ küsis Slopašev Voitinskit.

„Ei, veel mitte,“ vastas see.

„Aga minul on, jumala eest on. Ja täna jälle,“ seletas Slopašev.

„Ärge uskuge, luiskavad, Aleksander Matvejevitsš,“ lohutas Voitinski.

„Arvate teie tõesti?“ kahtles Slopašev.

„Kindlasti luiskavad!“ kinnitas Voitinski.

„Noh, siis minge tooge veel,“ käskis Slopašev.

„Sorust aitab?“

Poisid põgenesid ukse tagant ja, kui Voitinski välja tuli, palitühõlmad kinni pani, krae üles tõstis ja varnast mütsi võttis, pöördus Elbe kõige viisakamal toonil tema poole:

„Kuhu nii hilja, härra õpetaja?“

„Pisut jalutama, värske õhu kätte kõndima, pea nagu uimane, terve päeva toas olnud,“ vastas Voitinski tõsise, peaaegu pühaliku näoga ja läks, kuna Elbe ta viisakalt läbi koja saatis.

„Katsusin järele: soru pahemal pool taskus,“ ütles Elbe tuppa tagasi tulles. Ja ruttu muretsetes ta sama-suguse pudeli ning täitis selle veega. Siis jäi ta Voitinskit ootama, kellele ta juba välisuksele vastu läks, kus algas kohe lai jutt tehtud jalutuskäigust, ilmast, külmast, taevatähtedest ja kes teab millest. Jutt oli nii huvitav ja kaasakiskuv, et peatas mehi kauemaks külma ja pimedasse kotta ning hämarasse eestuppa kui see ehk harilikult tarvilik. Pealegi juhtus nõnda, et kui seisab üks, siis seisab ka teine, aga kui hakkab üks läbi ukse minema, siis tahab ka teine sedasama teha, nii et tuleb tahes või tahtmata kokkupõrge ja trüginine. Lihtsalt naljakas inimestega, kuis nad mõnikord tahavad sama asja samal silmapilgul teha! Ajab süda-õõsi naerma, ajab vanahärra Voitinskigi naerma, kel oli alguses nii tõsine ja peaaegu pühalik nägu. Aga lõpuks ometi saadi sisse ja Voitinski läks Slopaševi tuppa.

„Käes, näete,“ ütles Elbe. „Veepudeliga läks sisse! Oodake! Kuulake!“

Ei võtnud kuigi kaua aega, kui midagi lendas kõlinal vastu ust ja härra Slopašev hakkas hirmsasti puristama.

„Issand halasta!“ piiksus Voitinski. „Mis on, Aleksander Matvejevitsš?“

„See on ju puhas vesi!“ möirgas Slopašev täiest kõrist. „Teie teete minuga kurja nalja!“

„Kuidas nii?“ piiksus Voitinski. „Kuidas nalja?! Mina teiega nalja, Aleksander Matvejitš?!“

„Maitske ise!“ karjus Slopašev.

„Vesi mis vesi,“ kinnitas ka Voitinski natukese aja pärast. „Jumala eest vesi! Mis see ometi tähendab, püha jumalaema? Trahteris petavad!“

„Kas te ikka saite trahterisse?“ küsis Slopašev pilkavalt.

„Kuis siis muidu, Issand halasta!“ vastas Voitinski. „Tuttavaidki nägin, teretasime.“

„Aga mis see siis lõppude lõpuks on?“ ütles Slopašev mõtlikult. „Esiti kuulsime kisa ja kära ning teised ütlevad, et nemad ei tea sellest midagi; nüüd ostad trahterist viina, aga kui jooma hakkame, siis on vesi.“

„Issand, mina ka ei tea, mis see on; jumala eest ei tea,“ kinnitas Voitinski ja võttis pudeli, et temaga uuesti trahterisse minna. Kõgises ja krägises teine suurest toast läbi minnes ja Elbe tegi kõik, mis tema võimuses, et vanainimese seisukorda kergendada, käis isegi tüki maad tänaval teda saatmas, sest seal oli hirmus sügav lumi. Ja kui ta tuppa tagasi tuli, oli tal uuesti oma endine veepudel käes.

Varsti ilmus ka Voitinski, nägu naerul, ise nagu ärevil.

„Mis on? Mis on juhtunud?“ tormas Elbe talle vastu. „Teil pole ju nägu ees olemaski, härra Voitinski! Jumala pärast, rääkige ometi!“

„Imed sünnivad avasilmi!“ vastas Voitinski.

„Mis?!“ hüüdis Elbe. „Mis imed? Milles on asi?“

„Nagu Kaana pulmas,“ vastas Voitinski. „Kristus on sündinud, Valekristus!“

„Issand halasta!“ rääkis Elbe heidutatult. „Patujuttu räägite vastu ööd, härra Voitinski.“

Teistest tubadestki tuli poisse ja kõik surusid härra Voitinski ümber.

„Jumala eest, tõsi jutt,“ kinnitas see. „Viin muutub veeks ja vesi viinaks.“

„Kus? Millal? Kuidas?!“ imestasid poisid.

„Minu oma taskus, pudelis, Aleksander Matvejitši käes,“ piiksus Voitinski.

„Püha jumalaema, niisugune jutt vastu ööd!“ imestasid poisid. „Aga siis olete teie ise ju Valekristus, härra Voitinski. Kuis me siis teiega veel ühe katuse all elame. Peame tingimata sellest härra Maurusele teatama. Ütleme: vabandage, härra Maurus, aga härra Voitinski on Valekristus.“

„Mis, mis?!“ kiilus vanamees. „Mina Valekristus? Hihhi! Hihhi!“

„Kui mitte teie, siis tingimata härra Slopašev,“ vastati tõsiselt. „Sest kui on ime, siis on ka Kristus.“

„Ivan Vassiljevitš!“ hüüdis Slopašev oma toast.

„Kutsub,“ läks Voitinski ärevaks. „Lubage läbi, lubage läbi, härrad.“

Seekord pääses vanamees õige pudeliga sisse, sest Elbe pikad näpud ei küündinud kuidagi teda vahetama.

„Lollpea oled sa, Ivan Vassiljevitš, seda ütlen sulle südamlikuks sõpruseks,“ karjus Slopašev sõbrale vastu, niipea kui see ukse avas. „Valekristused on need seal, mitte meie! Kogu see kool on Valekristus, mõistate, Ivan Vassiljevitš.“

Aga Voitinski mõistis väga vähe sellest, mis talle räägiti või mis tema ümber sündis, niipea kui ta oli tarvitanud alkoholi. Sellepärast võisidki temaga sündida kõige imelikumad asjad.

Oli õhtuid, kus tuldi kaugematest tubadest, isegi ülalt Siberist alla tuppa janditama, kui Slopaševil ja Voitinskil kestis lõbus oleng hilja ööni. Suures toas kustutatakse tuli ja poisid poevad magama. Aga pimedas hiilib keegi Slopaševi toa ukse juurde ja koputab.

„Sisse!“ möirgab Slopašev.

Aga sisse ei astu keegi, ainult koputatakse natukese aja pärast uuesti.

„Sisse, ütlen ma!“ karjub Slopašev.

Aga ei ilmu keegi.

„Uks on ehk lukus, Aleksander Matvejitš,“ krägis Voitinski piiksuvalt.

„Katsuge järele,“ käsutab Slopašev.

Voitinski ajabki enda suure vaevaga peaaegu tu-
gede najal üles ja läheneb uksele. Aga seks ajaks, kus
ta jõuab selle avada, on koputaja ammuugi vaiba all.

„Pole kedagi,“ ütleb Voitinski ja matsutab kahtle-
valt suud. „Tuba on pime, kõik magavad.“

„Aga koputati ju,“ vaidleb Slopašev vastu. „Te
ju ise kuulsite.“

„Nagu oleksin kuulnud küll,“ kõgiseb Voitinski.
„Jumala eest oleksin nagu kuulnud.“

Härrad asuvad uuesti lauda ja tõstavad klaasid tei-
neteise terviseks. Poisid jätkavad oma mängu, kuni
Slopaševi kannatus katkeb ja ta ise ukse avab ning
suurde tuppa astub, et vaimusid otsida. Aga sel silma-
pilgul lendab pimedast talle raske pall vastu jalgu ja
hirmunult põgeneb ta oma tuppa tagasi.

„Issand jumal!“ piiksub Voitinski laua ääres. „Mis
see ometi on?“

„Midagi kargas mul jalgele,“ vastab Slopašev.

„Tõepoolest nagu vaimud,“ kõgiseb Voitinski
naerda.

Slopašev võtab laualt lambi ja läheb suurde tuppa
otsima, aga ei leia midagi, sest vaheajal on jalgpall juba
koristatud. Käib voodite juures, kergitab eesriiet, aga
kõik magavad õndsas und. Ükskord ometi õnnestus Slo-
paševil pall tabada ja nüüd süttis ta viha põlema kõigi
nende tempude pärast, mis temale ja ta parimale sõb-
rale mängitud. Ta tormas esimese voodi juurde ja kis-
kus sealt magaja ühe ropsuga jalgupidi põrandale.
Sinnasamasse tuli tolmates ka luik, mis laiutas rahu-
inglina oma tiibu lae all, sest loomusunniliselt kätega
kustki pidet otsides oli poiss tal pikast kaelast kinni
haaranud.

„Koerapoeg niisugune!“ möirgas Slopašev. „Tema
oma õpetajale palliga vastu jalgu! Tema koputama,
kui õpetaja vestab oma parima sõbraga vaikselt tunnili
juttu!“

Aga see, kelle ta teiselt korralt maha kiskus, oli
Sikk ja see magas tõepoolest, sest tema ei võtnud teiste
hullanguist peaaegu kunagi osa. Ja kuna ta unise
peaga kuidagi ei taipa, mis temaga sünnib, arvab ta, et

temaga jändavad teised poisid. Sellepärast ahmib ta
südametäiega enda ees seisjal ümbert kinni. Algab rü-
selemine. Slopaševil on pikk ja lai öökuub seljas, Sikk
palja särigiga, mis ulatub vaevalt põlvini, sest tema ar-
vab, et ei saa kellestki õiget rammumeest, kes magab
aluspükstes.

Rüselejad takerdusid jalgega millessegi pehmesse
ja komistasid vastu Slopaševi toa irvakil ust, mis rak-
satas kinni. Valitses äkki pilkane pimedus ja tõusis
põrgukisa, sest kõik karjusid läbisegi midagi.

„Roosi, sikuta!“ hüüdsid eestlased omakeeli. „Ole
mees, ole eestlane, löö venelase päkad püsti! Murra!
Aga ära lõhki löö, siis on uputus. Kui venelane lõh-
keb, upume kõik!“

„Valgust, enam valgust!“ hüüab Slopašev, nagu
püüaks ta naljatada, ja lisab juurde: „Ivan Vassilje-
vitš, tehke uks lahti!“

Aga Voitinski ei saa ust avada, sest keegi hoiab
teda väljastpoolt kinni.

„Issand jumal!“ piiksub Voitinski, „uks ei lähe
lahti! Mis on, Aleksander Matvejitš?“

„Võitlus! Võitlus mitte elu, vaid surma peale,“
ähib Slopašev.

Aga enne kui ta jõudis need sõnad õieti lõpetada,
sündis suur mürin, sest jällegi takerdusid maadlejad
millessegi, langesid vastu lauda ja tõukasid paar tooli
ümber. Sealt suundusid nad uue hooga vastu kahe-
kordseid voodeid ja suurt kappi, mille otsas asusid kõr-
vuti Goethe ja Schilleri kipsist kujud. Et nende alus
lõi kõikuma, siis kaotasid nad tasakaalu ja kargasid
kapi otsast maha, üks otseteed põrandale, teine Slo-
paševile pähe, nii et see rabati jalust. Sellele järgnes
surmavaikus. Keegi ei julgenud piiksatadagi, nii hir-
mus mürin oli pimedas. Vürst jooksis oma toast lam-
biga, tema kannul ta kaaslased. Ka Voitinski sai vii-
maks oma toakse lahti.

Vaatlejaile esines kurb pilt: Goethe ja Schiller olid
purunenud tuhandeks killuks ja nende keskel lamas
Slopaševi tüse ja raske kaju, nagu oleks see need kaks
sakslast hävitanud. Vaese luige sulgi ja tema õilsat

tolmu oli kogu tuba täis. Luik ise, juba ilma peata ja murdunud tiibadega, lamas kuidagi õnnetult ja losakil laua all, kuhu olid ta paisanud rüselejate jalad.

„Issand jumal, mis on sündinud?“ piiksus Voitinski, nähes Slopaševi põrandal ja Sikku püksata lõõrutades tema ees.

Pan ja krahv tõttasid Slopaševi üles aitama ja ka Sikk pistis oma käed uuesti külge. Nõnda sai õnnetu jalule. Esimese toibumise järele tahtis ta kohe direktori juurde tötata, aga temale asus teele ette Indrek särgiväel, püüdes seletada, et direktorit pole kodu ja et ülal võiks rikkuda ainult preili ja proua Malmbergi rahu. Ka Ollino puudus, sest muidu poleks võidud üldse sinnamaani jõuda. Ainult Tigapuu ilmus kui korrapidaja, olgugi et need toad siin kunagi tema võimupiiri ei kuulunud. Aga niipalju tegi ta ometi, et laskis tulla Jürka luuaga, prügikühvliga ja ämbriga ning varsti polnud Goethest ja Schillerist muud järel, kui ainult veidike tolmu. Ka luige korjas ta laua alt ning püüdis koguda tema laialilennanud suled.

„Sic transit gloria mundi,“ lausus Slopašev seda kõike nähes elutargalt, sest tema viha löi kohe lahtuma, kui ta võrdles iseenda saatust Goethe ja Schilleri ning luige omaga. Aga Voitinski pidi aina imestama.

„Jumala eest, mitte millestki ei saa ma aru: tahan välja tulla, tahan ust avada, võimata, sest uks on kinni. Siis tõuseb hirmus kisa, hirmus müra ja, kui siis uks viimaks lahti läheb, lamate teie, Aleksander Matvejitš, põrandal ja ei liiguta oimugi. Ning puru ja sulgi kõik kohad täis! Jumala eest, mitte millestki ei saa ma aru.“

„See oli see neetud Goethe või Schiller,“ seletas Slopašev omas toas, „muidu oleksin ma tema lõmastanud.“ Ja kui ta klaasi oli tühjendanud, lisas ta naljatades juurde: „Hea veel, et oli Goethe või Schiller, aga kui oleks olnud Puškin või Tolstoi, siis oleksin praegu surnud.“

„Jumala eest,“ oli ka Voitinski nõus, „kui Puškin, siis tingimata surnud.“

Peagi olid sõbrad veel ülevamas meeleolus kui tänini. See ei andnud õpilastele rahu, sest nemad tahtsid maksu, mis maksab, õpetajate meeleolu rikkuda. Aga endised tembud seda enam ei suutnud, sest õpetajad ei reageerinud enam ei kassikontserdile ega koputustele. Siis tuli keegi mõttele hakata proovima, kes hüppab jalgega kõige kõrgemale vastu õpetajate toa seinu. Aga kui õpetajad ka sellest ennast eksitada ei lasknud, hakati jalgega vastu tahvelust hüppama, ikka prömm, prömm ja prömm. See tegevus oli nii süütav, nii haarav, et sellest võtsid lõpuks osa kõik, ka von, vürst ja pan. Ainult krahv ei teinud seda kehalist harjutust kaasa, vaid istus pika laua nurgal ning mängis balalaikat, nagu tahaks ta hüpetele takti sisse panna. Viimaks unustas isegi Tigapuu, et tema kuulus teataval määral korrapidajate kilda, unustas ja hakkas kaasa hüppama, sest tema tahtis teistele näidata, kuidas õieti hüppama peab. Kord-korralt ikka suurema hooga prantsatas ta vastu ust, kuni lendas ühes uksetahvliga Slopaševi tuppa. See sündis kõigile nii ootamata, et vahiti ainult ammuli suuga. Kõige enne tegi häält Voitinski. Ta katsus toolilt tõusta, aga langes jõuetult sinna tagasi ja ütles nõutult suud matsutades:

„Issand! Mis see siis nüüd on? Uks polnud ju lukus.“

„Jah, uks oli ju lukust lahti,“ ütles nüüd ka Slopašev.

Need sõnad andsid jahmatanud Tigapuule elu tagasi ja juhatasid talle pääsetee.

„Ei, uks oli lukus,“ ütles ta ja kargas ukse juurde, nagu tahaks ta oma sõnadele sealt kinnitust leida. Tõepoolest aga keeras ta lukule kõige pealt korra ette ja alles siis katsus ta ust avada. „Näete ise, et lukus!“ karjus ta tehtud vihaga.

Läbi katkise ukse vahtisid poiste irvitavad näod. Krahv istus endiselt laua otsal ja mängis balalaikat.

„Mis see ometi täna on?“ küsis Voitinski nõutult. „Ega ometi teie ust lukku keeranud, Aleksander Matvejevitš?“

„Teie ise tulite ju viimasena, Ivan Vassiljitš, kuis siis mina,“ vastas Slopašev.

„Mina ei tea, kes ta lukku keeras, aga näete oma silmaga, et on lukus,“ rääkis Tigapuu.

„Aga mis siis sest, et lukus,“ taipas viimaks Slopašev öelda. „Võib siis sellepärast uksi murda?“

Aga Tigapuu vastas kindlasti ja tõsiselt:

„Mu härrad, mina olen täna korrapidaja, sest härra Maurus ja Ollino on kodunt ära. Õpilased kaebasid minule, et nemad ei saa siin magada, sest teie toas on laul ja naer. Kui ma siia tuln, siis kuulsin seda isegi ja koputasin ning, kui ei avatud, siis sündis see, mis sündima pidi.“

„Teie olete arust ära!“ hüüdis Slopašev. „Vaadake oma poiste järele, aga jätke meid rahule, meie oleme õpetajad. Murdke teisi uksi, mitte meie oma.“

„Vabandage, härra Slopašev,“ vastas Tigapuu. „Minu aru on selge, aga mis klaasid ja pudelid on siin laual?“

„Välja, häbematu!“ karjus Slopašev.

„Hea küll,“ ütles Tigapuu ähvardavalt. „Kogu maja on minu valve all, mina pean vastutama. Need siin on tunnistajad, kuidas kõik sündis, kujud, luik ja muu. Aga nüüd palun ma rahu, muidu pean ma mõjuvamad abinõud tarvitusele võtma.“

Nende sõnadega tahtis Tigapuu toast lahkuda, ilma et oleks teadnud, millest nüüd peale hakata. Ometi omandas asi viimasel hetkel soovitud pöörde, sest Voitinski ütles suud matsutades:

„Mu härrad, milleks tülitseda! Goethe ja Schiller on purud ning uks on puru, milleks veel tülitseda, härra Tigapuu.“

„Mina ei armasta tülitseda,“ vastas Tigapuu peatudes, „aga kui härrad nõnda...“

„Jätke seda,“ ütles nüüd ka Slopašev. „Ivan Vassiljitšil on tingimata õigus, milleks tülitseda, kui kõik on niikuinii puru. Õelge parem, mis teha uksega?“

„See on tühine asi,“ vastas Tigapuu. „Ukse parandan mina.“

„Nii et härra Maurus ei teagi?“ küsis Slopašev.

„Nii et ei teagi,“ vastas Tigapuu.

Ja kohe pani ta teiste abil uksetahvli oma paigale, seadis enamasti terveks jäänud liistud talle ette ning löi nad peente naeltega kinni.

„On nõnda hea?“ küsis ta siis.

„Imeline!“ hüüdsid õpetajad talle vastu. „Teie olete kuldne inimene. Kas võib teile?...“ ütles Slopašev pudeleid nõrjutades, kus aga enam midagi ei leidunud. „Eh, tühjad!“ hüüdis ta. „Tahtsin teile pak-kuda, aga nagu näete, ei ole. Teine kord, kui lubate, teine kord tingimata.“

Nõnda jäidki Tigapuu suu ja kurk täna kastmata.

„Goethe ja Schilleri, need võtan ma enda peale,“ ütles Slopašev siis Tigapuule. „Ütelge, olge head, ka teistele, et kui härra Maurus küsib, siis las vastavad, et mina, muud mitte midagi; mõistate? Küll ma ise härra Maurusele seletan, kuis see sündis. Peasi, mitte palju rääkida, mina ise seletan,“ kinnitas Slopašev.

„Aga luik?“ küsis Tigapuu.

„Issand halasta, luik!“ piiksus Voitinski ja kat-sus naerda.

„See tuleb ühes Goethe ja Schilleriga,“ vastas Slo-pašev natukese mõtlemise järele.

„Luik, Goethe ja Schiller — mõistate?“ ütles Voi-tinski suud matsutades, nagu peituks selles kõrvutu-ses mingisugune eriline mõte. Aga ükski ei näinud sel-les midagi iseäralikku ja sellepärast mindi päevakor-ras edasi: Tigapuu sundis poisse magama ja Slopašev talutas peagi ka nõdraks jäänud Voitinski oma ase-mele.

Aga inimestesse oli täna nagu vanakuri ise sõit-nud, neli tuldnorskavat musta ees. Sest niipea kui Voi-tinski oli magama uinunud, äratas tema Vutt, öeldes:

„Härra Slopašev kutsub teid.“

„Kohe, kohe,“ vastas uimane vanamees, niipea kui taipas, milles asi. Ja ta ajas endale pruuni palitu selga, tõmbas saapad palja jala otsa ning läks uksele kopu-tama. Ta pidi kaua ja kõvasti koputama, enne kui ui-nunud sõber kuulis.

„Kes seal on?“ möirgas Slopašev viimaks.

„See olen mina, Ivan Vassiljitš,“ piiksus Voitinski ukse taga.

„Aa, see olete teie!“ hüüdis Slopašev. „Silmapilk, silmapilk! Teile on mu koja ukse alati avatud, teile olen ma alati valvel.“

Ja ta laskis Voitinski sisse, pani ta laua äärde istuma, süütas lambi, ajas juttu ja talutas sõbra lõpuks uuesti voodisse ja kattis ta seal soojasti kinni. Ise targutas ta nõnda:

„Teie magate nagu koer oma onnis, Ivan Vassiljitš.“

„Jumala eest, nagu koer oma onnis,“ oli Voitinski lapsikult naeratades ja kõgisedes nõus.

„Aga nii see peabki olema, Ivan Vassiljitš,“ lohus teda Slopašev. „Kõik ühesugused jumala loomad, olgu inimene või koer.“

„Jumala eest, kõik ühesugused, olgu inimene või koer,“ kinnitas Voitinski. „Mina, näiteks, kuigi kolleegia nõunik, ikkagi nagu koer, jumala eest, nagu koer.“

„Jumala eest nagu koer, Ivan Vassiljitš,“ kordas Slopašev. „Ka kolleegia nõunik on jumala ees nagu koer.“

„Jumala eest, nagu koer, Aleksander Matvejitš,“ kiitis Voitinski.

„Nii et head ööd, sa jumala kutsikas!“ ütles Slopašev. „Ja pidage meeles, et olete mu parim sõber. Sellepärast magage hästi!“

„Teie samuti,“ vastas Voitinski, nagu oleksid tal pisarad kurgus.

„Kaks vana näru oleme,“ lausus Slopašev nukralt.

„Kaks näru, jumala eest,“ oli Voitinski nõus.

„Ilusat und!“

„Teile ka!“

Aga nende ilus uni kestis väga lühikest aega, sest vaevalt hakkas Voitinski sügavamalt hingama ja Slopašev norskama, kui kordus endine jant: uuesti äratati vanamees, sest Slopašev kutsuvat teda.

„Issand halasta, mis ta küll tahab!“ rääkis Voitinski uimase peaga ja ajas oma palitu jällegi selga.

Alles kolmandal, neljandal korral tuli Slopaševil pähe Voitinski küsida, mida ta õieti soovib, et ta teda magada ei lase.

„Teie ju ise kutsusite mind,“ ütles Voitinski.

„Kuis nii?“ imestas Slopašev. „Ma pole teid kutsunud.“

„Nägin ma siis und või,“ kakkles Voitinski.

„Võib-olla nägite und,“ ütles Slopašev. „Kõik on võimalik.“

„Jumala eest, kõik,“ kinnitas Voitinski ja matsutas suud. „Jumala eest!“ kordas ta.

„Miks te niipalju jumalat pruugite, Ivan Vassiljevitš?“ küsis Slopašev äkki.

„Kuis nii palju? Kuis võib jumalat pruukida?“ imestas Voitinski.

„Aina jumala eest ja jumala eest,“ vastas Slopašev.

„Mis siis minusugusel veel on, ainult jumal ja...“

„Ainult jumal ja suupiste. Ning surm!“

„Jumala eest, surm,“ kinnitas Voitinski.

„Näete nüüd, Ivan Vassiljevitš, juba olemegi surma juures väljas. See ongi see öine jumalaprüukimine, sest jumal tähendab ikka surma.“

„Kuis nii surma?“ küsis Voitinski. „Jumal tähendab surma?“

„Mis te siis arvate,“ vastas Slopašev. „Juba ennist ütlesin teile, et oleme kõik ühesugused jumala loomad. On see tõsi või valetan ma?“

„Tõsi, tõsi, Aleksander Matvejitš,“ kinnitas Voitinski. „Jumala eest!“

„Seep se ongi, et tõsi. Nii siis: meie oleme kari, jumal karjapidaja, karjakasvataja. Eks ole nõnda?“

„Nõnda, nõnda,“ kinnitas Voitinski nagu vastu tahtmist, sest temale ei meeldinud Slopaševi järeldus.

„Näete!“ hüüdis Slopašev võidurõõmsalt. „Aga milleks kasvatatakse karja? milleks? Mis te arvate?“

„Jah, milleks?“ vastas Voitinski mõttetult.

„Endastki mõista — et oleks omal või teistel tappa. Räägin ma tõtt?“ küsis Slopašev.

„Tõtt, tõtt, Aleksander Matvejitš,“ ütles Voitinski, „aga kuidas siis nii, et jumal tapab meid?“

„Aga kes siis?“ küsis Slopašev. „Ikka jumal ise või annab meid kuradi kätte. Nii sünnib meiega siin ilmas.“

„Teie olete ateist, Aleksander Matvejitš,“ naeris Voitinski kõgisevalt ja hakkas kõhima. „Jumala eest, ateist!“ kordas ta.

„Kuis nii ateist?“ ajas Slopašev vastu. „Mina usun jumalat, sest kuidas ma muidu saaksin kuradi uskuda. Aga teie ise, Ivan Vassiljevits, teie olete ateist, sest teie ei karda jumalat, pruugite teda vastu ööd liiga sagedasti. Ometi peab tõsine usk hirmu peale ajama. Mis te arvate, kas peab?“

„Muidugi peab,“ oli Voitinski nõus. „Sest mis usk see on, mis ei aja hirmu peale.“

„Aga ütlege mulle sõbramehe poolest, puhtast südamest, kumba te rohkem kardate, kas jumalat või kuradi?“

„Ei tea, kallid sõber, Aleksander Matvejitš,“ vastas Voitinski. „Jumala eest ei tea.“

„Aga kui mina teile, kallid sõber, puhtast südamest ütlen, siis ei karda mina ühte ega teist,“ rääkis Slopašev. „Sest milleks neid karta? Mis nad võivad mulle teha? Ainult mu tappa. Mis muud? Ei midagi. Aga mis on surm? Mina ju teda ei karda. Sest mis on mulle elu? Ei midagi. Kui jumal just praegu meie ette astuks ja ütleks: „Kumb teist tahab surra, sest teine teist peab surema?“ siis paneksin kas või ise oma käega endale silmuse kaela ja jumalal pole muud kui lasku silmus kinni tõmmata...“

„Jumala eest, teie olete ateist, Aleksander Matvejitš!“ hüüdis Voitinski. „Seda teeb ju kurat, kui kellegi tõmmatakse silmus kaelas kinni.“

„Kuis nii kurat?“ karjus Slopašev vihaselt. „On siis kuradi käes elu ja surma võtmed? Mis ajast saadik jumal on erusse läinud? Ei, ei, Ivan Vassiljevits, mina usun jumalat. See olete teie, kes teda ei usu; teie kaldute rohkem kuradi poole. Mina usun jumalat ja sõprust ja sellepärast, kui jumal tuleks ja küsiks, kumb

meist tahab surra, siis ütleksin mina: „Armas jumal, las minu sõber elab, sest tema usub rohkem kuradi kui sind, armas jumal. Las mu sõber elab seni, kui annab kord surmaobadused oma venna kuradi kätte; siis tehku see temaga, mis tahab.“ Nõnda ütleksin ma ja sureksin hea meelega, sest jumal on mu sigitanud ja tema käe läbi tahan ma ka langeda. Jah, mina usun jumalat ja sõprust, aga mida ma mitte päris hästi ei usu, on igavene elu. Mõelda, et elad, ütleme tuhat aastat, elad kaks, kolm, kümme tuhat aastat, noh, ma olen valmis, kui jumal tahab, elama ka sada tuhat, isegi miljon aastat; aga milleks pean ma elama igavesti? Mõelge ometi — i — ga — ves — ti! Mis jääb teie jumalikust mõistusest järele, kui mõtlete — i — ga — ves — ti? Ja peaasi — milleks? Teie ütlete: et lähaksin paremaks. Aga on siis inimene mõni vana viin, et ta peab minema paremaks? Miks? ütlege ometi. Inimene on juba inimene, temal pole vaja paremaks minna. Ehk miks peaksin, näiteks, mina, Aleksander Matvejitš Slopašev paremaks minema? Tahab mind keegi süüa? Ei, mind ei taha keegi süüa, sest, jumal tänatud, meie oleme haritud rahvas, kel on oma raudteed ja aurulaevad ning kõik. Kui mõelda: telefon, telegraaf, Puškin, Lermontov, Gogol, ja äkki inimesesööjad. Ah, mis te ütlete selle kohta?“

„Teie olete filosoof,“ kiitis Voitinski. „Teie peaksite kirjutama.“

„Teie ütlete — kirjutama. Aga milleks kirjutada, kui võin sõpradega juttu ajada? Mis on parem, kas see, et inimesed mind loevad, või et jumal mind kuulab, jumal ja tema inglid ning minu ainuke sõber, sest kus on sõprus, seal on ka jumal ja inglid. Las jumal oma inglitega kuuleb, et ma igavest elu hästi ei usu. Jumalat usun, seda küll, aga tema igavest elu mitte. Ja seda jumala enda ja tema inglite pärast. Just! Ütle ometi isegi — sest sa oled ju tark inimene, haritud inimene, kolleegia nõunik ja ülikooli lõpetanud, seisad nii-öelda tarkuse ja kultuuri tipul, mina olen ainult ülikooli nuusutanud, pisut ainult, ja seda niisamuti

muidu — nii et ütle nüüd sina kui tark ja haritud inimene, kuis on see siis võimalik, et jumal on igavene, tema inglid igavesed ja mina olen igavene. Aga kui meie kõik oleme igavesed, mina, sina — sest igaviku ees teie ei maksa — Goethe, Schiller, Gogol, Puškin — sest Puškin on ju igavene — nojah, kui meie kahekesi, need kaks jumala looma, jumala koera, oleme igavesed nagu jumal ise, milleks peame meie siis jumalat ja tema ingleid uskuma ja miks ei või jumal ja tema inglid meid uskuda? Vahete-vahelgi! Näiteks nõnda, et täna usume meie jumalat ja tema ingleid, homme või tunahomme usuvad nemad meid. Sest maailmas peab valitsema üheõiguslus, sõprus, vendus. Kui igavene inimene usub igavesti igavest jumalat — pange tähele: igavesti! — miks siis igavene jumal ei või pisutki uskuda igavest inimest! Mis teie arvate, on see võimalik, et jumal usuks inimest?“

„Teie olete ateist,“ kinnitas Voitinski, „olgu see teile öeldud südamlikus sõpruses. Teie olete halvem kui ateist: teie olete jumalateotaja.“

„Eksite, kallid sõber,“ ütles Slopašev. „Nimetage mind, milleks või kelleks tahate, nimetage mind või üheküüruga kaameliks, nimetage seaks, koeraks, kas või kirbuks kärnase koera pulstunud karvades, aga ekside ei tohi, muidu vaidlen kohe vastu, sest mina armastan tõtt üle kõige. Koledasti armastan ma tõtt. Tõe pärast ma räägingi, sest igav oleks inimesel elada, kui poleks ilmas tõtt. Eks ole nõnda?“

„Nõnda, jumala eest nõnda!“ kinnitas Voitinski.

„Jumala enda pärast ma seda tõtt nii väga taga ajangi,“ seletas Slopašev edasi. „Sest mõelge ometi, mis sünniks, kui jumal usuks inimest sama palju kui inimene jumalat. Kas tal oleks siis veel kuradit ja põrgut vaja? Ingleidki poleks tal siis enam vaja. Kui kaks head sõpra, kes igavesti teineteist usuvad, kahekesi nõnda istuvad, nagu meie siin laua ääres, siis on endastki mõista, et neil pole keda kuraditki vaja. Jumala eest ei ole! Ega meil ei ole ju?“

„Jumala eest ei ole!“ kinnitas Voitinski.

„No näete, kui jumal usuks inimest, siis poleks ku-

radit enam vaja. Inimene käiks jumalaga kaelastikku, inimene ja tema naine, ja viigipuud võiksid lehtedeta kasvada. Sest milleks veel viigipuul lehed, kui inimene on igavene ja käib jumalaga kaelastikku!“

„Inimene küll, aga mitte tema naine,“ vaidles Voitinski vastu.

„Miks mitte?“ ütles Slopašev, „kui inimene ja tema naine on igavesed. Mõtelge õieti järele: i — ga — ve — sed!“

„Ei aita, ei aita,“ rääkis Voitinski, „olgu ta nii igavene kui tahes. Kus on naine, seal on ka kurat, naine ise ongi see kurat.“

„Kui naine on kurat, siis ilma kuradita ei saa,“ ütles Slopašev. „Aga kui on kurat, milleks siis inimesel see igavene elu? Et võiks teda igavesti piinata? Ei, ei, kui on kurat, siis pole igavest elu, igavest inimest. Sest ega jumal pole hulluks läinud, et ta sigitab, sünnitab ja kasvatab igavest inimest selleks, et teda igavesti piinata. Kasvatatakse selleks, et anda ta igavese kuradi kätte? Inimene ei tee midagi selletaolist. Tema ju ka kasvatab loomi ja annab lihunikule edasi, aga kas lihunik piinab neid igavesti? Peasi: kas ta saab neid igavesti piinata? Hea küll, et lihunikul on poisid nagu kuradilgi, aga kas lihunikupoiss saab igavesti härja saba murda või teda igavesti vemmeldada? Muidugi ei saa, sest varsti tuleb surm ja siis on piinal lõpp. Igavesel inimesel aga murrab lihunikupoiss, s. t. kuradi sell igavesti sabaroogu. Mis te arvate, on see üldse võimalik? Mina arvan — ei! Inimene kas on igavene ja siis pole kuradit ega piina või inimene on ajalik ja siis sureb ta ning teda pole võimalik igavesti piinata. Nii või teisiti, aga kurat jääb pika ninaga. Ainult jumalal on parem, kui inimene on ajalik, sest siis pole vaja inimest uskuda, inimene usub teda, usub paratamatult, nagu kutsikas usub oma peremeest.“

„Nagu kutsikas oma peremeest,“ oli ka Voitinski pühalikult nõus.

„Aga ühte ütlen ma teile sõbramehe poolest, Ivan Vassiljevitsš: jumal on meiega hirmsasti hädas“ ohkas Slopašev murelikult. „Teeb ta meid igaveseks, siis ta-

hame, et tema peaks ka meid uskuma, oleme aga ajalukud, siis põle üldse mõtet uskuda, sest mis sa usud, kui sa niikuinii sured. Kas koer usub, näiteks? Või usub hobune? No ütelge nüüd isegi, mida võib hobune uskuda, kuigi ta oleks esimese järgu traavel. Ja meie niisama: milleks uskuda igavest jumalat, kui ise oled surelik? Või igavest kuradit, milleks seda? Milleks see igavene kurat, kui olen surelik?!“ karjus Slopašev ja lisas juurde: „Suren parem ühes oma koera ja hobusega ning käigu kuradile see igavene kurat!“

Uuesti talutas Slopašev oma sõbra voodisse. Enam ei võidud tema rahu rikkuda, sest Ollino tuli koju ja algas oma harilikku ringkäiku. Suurest toast läbi minnes kuulis ta Voitinski kräginat, lükkas eesriide kõrvale ja küsis:

„Teie ei maga veel, härra Voitinski?“

„Ei, härra Ollino,“ vastas see.

„Miks siis mitte?“

„Mõtlen jumalariigi asjade üle järele.“

„Asjata vaev,“ lausus Ollino, „surm tuleb niikuinii.“

„Tuleb niikuinii, jumala eest,“ oli Voitinski nõus.

Sellega jutt lõppeski ja Ollino astus edasi tagumistesse ruumidesse. Poisid olid juba õpetajate targa jutu ajal magama uinunud. Ainult Indrek ei leidnud und, vaid kuulas kikiskõrvadega. Irvakile jäänud ukse vahelt langes pimedusse kitsas valgusetriip ja Indrekule viirastus ajuti, nagu kõlaksid Slopaševi joobnud sõnad just sellest valgusetriibust. Sellepärast rippus ta silmadega aina sellel.

X.

Imelikul viisil ei pannud Ollino öösi tähele ei luige ega ka Goethe ja Schilleri kadu, nagu poleks need esemed siin kuigi tähtsad. Kahe viimase puudumist poleks ta vististi ka hommikul kohe märganud, aga tühi konks laes hakkas talle silma. See oli temale väga iseloomulik, sest tema oli asjalik inimene, ja asjalikule inimesele on tühipaljas konkski tähelepanuväärsem kui ükskõik kui tähtsa, ent kadunud asja asemele asunud tühjus.

Õpilaste seas oli hulk teissuguse iseloomuga inimesi. Nemad tõttasid hommikul suurde tuppa vaatama, kas tõesti ikka laealune ja kapipealne on tühjad. Ja kui nad nägid, et see on tõepoolest nõnda, muigasid nad nagu parastades, et lõpuks ometi pidid need kaks sakslast siit lahkuma. Aga õieti öelda polnud selle kahe sakslase vastu kellelgi midagi. Kui aga ometi naeratus huulile tikkus, siis kujutlusest, et kuis see küll võis olla, kui need kaks sealt alla kargasid, teine veel Slopaševile otseteed pähe, nii et sakslane rabas venelase jalust — surnud sakslane elava venelase! Oi! seda oleks tahtnud igamees näha!

Kui siis, nagu öeldud, Ollino nägi hommikul laes tühja konksu, ei tulnud tal esimeseks meelde mitte kadunud luik, vaid ta küsis endamisi: miks on see konks laes tühi? ja alles siis tärkas küsimus: kuhu on saanud luik? Seda tahtis ta kõige esmalt teada Vutilt. Aga see tegi kavala näo ja vastas omalt poolt küsimusega:

„Kas ainult luik, härra Ollino?“

See laskis silmad taas ümber käia.

„Ja kus on Goethe ja Schiller?“ küsis Ollino siis.

„Mis see tähendab? Kuhu nad pandi?“